

Innspill til rusreformutvalget.

Innledning

Norsk Narkotikapolitiforening (NNPF) ble stiftet i 1991. Foreningen er en ideell organisasjon som drives på frivillig basis og har ca 3500 medlemmer fra Politiet, Tollvesenet, Påtalemyndigheten, Kriminalomsorgen, Forsvaret og andre naturlige samarbeidspartnere.

NNPF arbeider for et styrket samarbeid innenfor rusforebygging, både internt i politiet og med våre tverrfaglige samarbeidspartnere. Foreningen skal arbeide for å styrke innsatsen mot narkotika ved å fremme utdanning, forebyggende arbeid og forskning. NNPF har også som mål å samle, systematisere og formidle informasjon og kunnskap om narkotika. NNPF er høringsinstans i narkotikapolitiske spørsmål.

Det finnes ikke noe rent «Narkotikapoliti» i Norge i dag. Våre medlemmer representerer svært forskjellige fagfelt som vil berøres av rusreformen på ulike måter. Det være seg forebyggeren som arbeider med barn og unge, jurister som fatter beslutninger, etterforskeren som arbeider med organisert kriminalitet eller betjenten som arbeider med trafikksikkerhet. Vi ønsker med dette innspillet å dele viktige erfaringer som våre medlemmer har gjort seg over mange år sett fra et justis- og forebyggende perspektiv.

Dagens situasjon

Våre medlemmer møter rusavhengige hver eneste dag. Som oftest er dette en konsekvens av handlinger misbrukeren har begått i ruset tilstand. Vår erfaring er at det er sammenheng mellom narkotikabruk og mye annen kriminalitet. Vi møter enkeltmenneskene, som har planer, håp og drømmer for fremtiden. Vi ser at gruppen med de tyngste rusavhengige i stor grad har vært forlatt av samfunnet i alle år. At helsevesenet nå skal oppfylle sin rolle og hjelpe disse menneskene er svært velkomment.

Samtidig opplever våre medlemmer at Norge er blant landene i den vestlige verden hvor ungdommer bruker minst narkotika. Dette bekreftes for eksempel av den Europeiske skoleundersøkelsen ESPAD ¹ fra 1995 og tidligere undersøkelser i regi av Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS). Fra ESPAD undersøkelsen i 2016 ser vi at andelen 15-16 åringer som noen gang har brukt cannabis i Norge er på 6,5%, mens det i land som Frankrike og Tsjekkia var over 30%. I perioden 2003-2015 var det kun 2-3% av norske 15-16 åringer som hadde brukt cannabis mer enn fem ganger (Bye & Skretting, 2017).

Når det gjelder andre stoffer (kokain, LSD, ecstasy, amfetamin osv.) er det rundt 1-2% av våre 15-16 åringer som oppgir å ha prøvd slike stoffer noen gang. Selv om slike skoleundersøkelser naturligvis har sine metodiske svakheter, vil disse svakhetene i stor grad være tilsvarende i landene

¹ <http://www.espad.org/report/figure-13b-lifetime-use-illicit-drugs-other-marijuana-or-hashish-gender-2015-percentages>

vi sammenligner oss med. I Portugal er det for eksempel dobbelt som mange (4%) og i USA er det hele 15% av 15-16 åringer som har prøvd slike stoffer noen gang (ESPAD, 2015)²

ESPAD undersøkelsene tyder på at Norge har gjort mye riktig i det narkotikaforebyggende arbeidet rettet mot barn og unge. 59-85% av norske ungdommer hadde i en alder av 15-16 år debutert med det lovlige rusmiddelet alkohol i perioden 1999-2015.³ Vi ønsker ikke en tilsvarende normalisering av andre rusmidler.

Våre medlemmer melder dessverre at de i økende grad møter mindreårige som bagatelliserer farene ved narkotikabruk og som viser til debattene som foregår i forbindelse med rusreformen. Ungdommene har fått forståelsen av at det nå skal bli lovlig å bruke narkotika og at de ikke forstår hvorfor politiet bekymrer seg. I tillegg til debattformen viser også ungdommene til film, TV-serier og trender i andre land når de normaliserer narkotikabruk ovenfor våre medlemmer.

Forbudet, slik det er i dag, er en hjørnestein i politiets forebyggende arbeid. Vi er av den oppfatning at forbudet har en sterk normdannende effekt, og synes Regjeringen har tatt en klok beslutning når det er slått fast i den politiske plattformen at forbudet skal bestå.

Forbudet mot bruk og besittelse av narkotika er i stor grad basert på solidaritet med de mest utsatte. Endringer i lovverket vil trolig gjøre narkotika mer tilgjengelig og føre til økt sosial aksept. Norge har et lavt forbruk av narkotika, og store endringer vil være et eksperiment med ukjent resultat⁴.

Politiets rolle i det rusforebyggende arbeidet

Politiets arbeid med narkotika har endret seg mye de siste ti årene. Forebygging er nå politiets nye primærstrategi. Politiets rolle i det rusforebyggende arbeidet er i dag en avdekker-rolle. Vi ser at regjeringen ønsker å videreføre denne rollen for politiet i det rusforebyggende arbeidet i Granavolden-plattformen.⁵ For å kunne utføre denne rollen er politiet helt avhengig av å kunne benytte sin «verktøyskasse», altså tvangsmidler omtalt i Straffeprosesslovens fjerde del.

NNPF er opptatt av at den forestående rusreformen ikke skal medføre lavere oppdagelsesrisiko. Samfunnet er ikke tjent med at politiet avdekker færre bruk- og besittelsessaker, særlig blant ungdom. Lavere oppdagelsesrisiko vil kunne få konsekvenser for rusrelatert kriminalitet som vold, overgrep, trafikkikkerhet, samt sikkerheten på utsatte arbeidsplasser mm.

Å svekke politiets rolle som avdekker vil indirekte svekke barns behov for samfunnets inngripen ved mangelfulle omsorgssituasjoner. Politiets etterforskning har blant annet som formål å avdekke informasjon som har betydning for barnevernets saksbehandling.⁶ Antall barnevernsmeldinger vil reduseres betydelig, og barnevernet vil dermed få dårligere forutsetninger for å treffe vedtak som er til barnets beste. Dette vil trolig være i strid med FN's barnekonvensjons artikkel 33 som pålegger oss å *«treffe alle egnede tiltak, herunder lovgivningsmessige, administrative, sosiale og undervisningsmessige tiltak, for å beskytte barnet mot ulovlig bruk av narkotiske eller psykotrope stoffer, slik disse er definert i de relevante internasjonale traktater, og for å hindre at barn blir brukt i ulovlig produksjon og handel med slike stoffer.»*

² <http://www.espad.org/report/figure-13b-lifetime-use-illicit-drugs-other-marijuana-or-hashish-gender-2015-percentages>

³ <https://www.fhi.no/nettpub/alkoholinorge/omsetning-og-bruk/alkoholbruk-blant-ungdom/#18aarsgrensen-og-de-unges-alkoholdebut>

⁴ Meld. St. 30. (2011-2012) Se meg! En helhetlig rusmiddelpolitikk.

⁵ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/politisk-plattform/id2626036/#helse>

⁶ Straffeprosessloven § 226e

International Standards on Drug Use Prevention gir flere gode retningslinjer for hvordan rusforebygging kan foregå.⁷ I Norge er forebygging politiets primærstrategi, og mange av disse tiltakene eksisterer allerede i Norge, i motsetning til mange andre land. Norsk politi utdanner et stort antall høyt kvalifiserte fagpersoner gjennom Politihøgskolens etter- og videreutdanningsprogram. Det legges ned en uvurderlig rus- og kriminalitetsforebyggende innsats i alle politidistrikter, og samfunnsnyttene kan vanskelig overvurderes. Etter vårt syn er det derfor utenkelig at politiet i Norge ikke skal ha en rolle som avdekker, samtalepartner og rusforebygger i fremtiden.

En mer human ruspolitikk er ikke å la være å avdekke bruk og besittelse, men å endre konsekvensene. Norge er i dag langt fremme når det gjelder alternative straffereaksjoner for både ungdom og tungt rusavhengige. Det finnes flere flotte eksempler på samarbeid mellom kommunen, politiet og helsevesenet innenfor dagens lovverk, for eksempel TIUR (Tidlig Intervensjon – Unge og Rus) i Ringsaker kommune som er et tverrfaglig samarbeid for ungdommer opp til 24 år som blir tatt for bruk eller besittelse av narkotika.⁸ Problemet i dag er at disse tilbudene varierer fra kommune til kommune. En ungdom som bor i én kommune kan ende opp med bot for bruk eller besittelse, mens en ungdom som bor 100 meter unna i en annen kommune kan ende opp med god helsehjelp og oppfølging.

NNPF håper rusreformen kan gi personer som blir tatt for bruk og besittelse et likt helsetilbud, uavhengig av hvor de bor i landet. Dette kan enkelt gjøres innenfor dagens lovverk.

Tungt rusavhengige

Selv om man ikke idømmer ubetinget fengsel for bruk og besittelse av narkotika alene kan tungt rusavhengige ende opp med å måtte bøtesone for annen kriminalitet de begår på grunn av sin rusatferd. Disse bøtene vil tungt rusavhengige få også i fremtiden uavhengig av straff/sanksjoner for bruk og besittelse av narkotika. For at dette poenget med rusreformen skal få en effekt overfor denne gruppen må samfunnet finne gode løsninger på hvordan slik bøtesoning kan gjennomføres eller gode alternativer til bøtesoning. Det er i disse dager satt i gang et prosjekt hvor man får tilbud om å arbeide som alternativ til bøtesoning. Kanskje kan man også vurdere noen form for ettergivelse av bøtegjelde ved gjennomført behandling eller lignende? NNPF tror at slike tiltak blir avgjørende for å avhjelpe gruppen med tunge rusmisbrukere.

Samtidig er det et veldig viktig moment at hvis politiet helt stopper å avdekke narkotikakriminalitet blant dem som er tungt rusavhengige vil dette kunne få store utilsiktede konsekvenser. For eksempel kan det da hende at en med store rusproblemer kan få tilbake førerkortet sitt eller få tilgang til utsatte arbeidsplasser. Kanskje får personer som ikke er klar for det tilbake omsorg for barn på bakgrunn av mangel på nye registreringer. Samfunnet bør derfor finne en måte politiet kan registrere slike saker på uten at dette bare medfører enda flere bøter som blir til gjeld eller ender med soning.

Når det gjelder tungt rusavhengige mener NNPF at man kan tåle mye unnvikelse fra pålegg, oppfølging etc. Her er kanskje det viktigste selve registreringen av saken opp mot forvaltningsmessig forebygging og tilbudet om hjelp.

Når det gjelder påstander om at en rusreform slik den er skissert vil kunne redusere overdosetallene stiller NNPF seg svært skeptisk til dette. For å få til en bedring av overdosetallene må man se på mange andre faktorer som bedre behandling, bedre LAR program, bedre oppfølging i fengsel og bedre ettervern etter endt soning.

⁷ UNDOC - International Standards on Drug Use Prevention, 2nd updated edition

⁸ <http://kriminalitetsforebygging.no/dokument/tiur-modellen-i-ringsaker-en-forskningsbasert-evaluering/>

Erverv av narkotika

Erverv av narkotika er i dag forbudt jfr. Str.l. § 231. Rusreformutvalget skal utrede om **forsøk** på erverv av narkotika til eget bruk ikke lenger skal være forbudt etter straffeloven. NNPF er av den oppfatning at forbudet bør bestå som det er.

Skjellig grunn til mistanke om forsøk på erverv av narkotika utløser straffeprosessuelle virkemidler som pågripelse og ransaking. I mange tilfeller vil muligheten til å benytte tvangsmidler være avgjørende for å avdekke selgere eller bakmenn.⁹ Ved mistanke om forsøk på erverv vil politiet i mange tilfeller ikke ha et klart bilde av mistenktes rolle eller sakens omfang. Det er avgjørende at politiet i initialfasen av en slik etterforskning ikke har begrensede muligheter til å avdekke, etterforske og forebygge spredning og bruk av narkotika.

Dersom forsøk på anskaffelse til eget bruk skal omfattes av modellen, og likestilles med bruk og besittelse, må det oppstilles nye løsninger, eller gjøres unntak fra krav om strafferamme i straffeprosessloven som gjør at politiet fremdeles har muligheten til å benytte tvangsmidler som pågripelse og ransaking.

Teoretisk vil politiet etter kjennelse fra retten, kunne iverksette utradisjonelle etterforskningsmetoder når det er etablert skjellig grunn til mistanke om erverv av narkotika til eget bruk. I praksis er dette uten betydning for vurderingen om forsøk på anskaffelse til eget bruk omfattes av ny ordning eller ikke.

Politiets «verktøykasse» - Tvangsmidler

NNPF mener det er avgjørende at man ikke rokker ved politiets mulighet til å avdekke og etterforske narkotikasaker. For å kunne fungere som «avdekker» i det rusforebyggende arbeidet er politiet helt avhengig av å kunne benytte tvangsmidler. Muligheten til å benytte tvangsmidler i forbindelse med brudd på legemiddeloven er også helt avgjørende for å bekjempe og forebygge spredning av narkotika.

Samfunnet skal fremdeles reagere mot bruk og besittelse, og en kan vanskelig se for seg en ny modell som ikke innebærer at politiet fremdeles skal avdekke og etterforske slike saker. Avdekning og etterforskning innebærer bruk av tvangsmidler. Hvis man fjerner strafferammen i legemiddeloven betyr det i praksis at det må oppstilles unntak i straffeprosesslovens krav til strafferamme for at politiet skal fremdeles kunne benytte tvangsmidler. Eventuelt må det foretas lovendringer i legemiddeloven som gjør det mulig for politiet å kunne pågripe, ransake og foreta kroppslige undersøkelser i forbindelse med mistanke om bruk og besittelse.

NNPF understreker at tvangsmidler utøves i dag med stor klokskap og varsomhet, og er dessuten underlagt streng legalitetskontroll fra påtalemyndigheten.

-Hvordan skal en avgjøre om det er snakk om bruk og besittelse og ikke oppbevaring hvis ikke sakene skal etterforskes?

-Hvem skal beslutte at bruker / besitter skal møtes med helserettede tiltak, og på hvilket grunnlag skal dette besluttes hvis ikke mistankegrunnlaget er avklart?

-Hvordan skal en kunne ilegge sanksjoner ved manglende behandlingstilstand eller oppmøte dersom saken ikke er etterforsket før behandlingstilstand ble besluttet?

Å fjerne politiets mulighet til å benytte tvangsmidler i forbindelse med bruk og besittelse av narkotika vil ikke bare være første skritt i retning av full legalisering. Det viser også en total mangel

⁹ Meld. St. 30. (2011-2012) Se meg! En helhetlig rusmiddelpolitikk.

på forståelse av fenomenet.

Her følger noen eksempler for å belyse hvor viktig det er at politiet hjemler ivaretas:

Mindreårig

Hvis en mindreårig avdekkes for bruk eller besittelse av narkotika vil politiet i henhold til Straffeprosesslovens 226 e fokusere på å innhente informasjon som vil kunne ha betydning for barnevernet. Denne informasjonen viderefremmes i form av en bekymringsmelding.

Til bekymringsmeldingen vil observasjoner og innhentet informasjon fra for eksempel samtaler og avhør noteres. Politiet forvalter samfunnets adgang til å bruke makt mot borgerne og innehar hjemler som hverken helsevesenet eller barnevernet har.

Ransaking av barnets bopel vil være med på å avdekke boforhold og hjemmesituasjon. Funn av brukerutstyr, innpakning og narkotika som oppbevares gir ytterligere informasjon. På samme måte vil ransaking av sosiale medier og telefoner si mye om bruksmønster, hvor lenge barnet har brukt narkotika, type narkotika osv. Dette er sentral informasjon for barnevernet, også eventuell fravær av slike indikasjoner.

En rustest, ofte urinprøver (Kroppslig undersøkelse etter Straffeprosesslovens § 157), gir også viktig informasjon som ikke kan innhentes i ettertid. Noen rusmidler er ute av kroppen på timer. Prøven kan analyseres på stedet med en hurtigtest som gir en umiddelbar indikasjon på type rusbruk før man får de endelige svar fra laboratoriet. Det er stor forskjell på om hurtigtesten den kvelden/natten kun påviser cannabis, eller om den viser bruk av cannabis, amfetamin og opiater. All denne informasjonen danner grunnlag for at barnevernsvaktene i samarbeid med politiet kan vurdere om det er så akutt fare for barnet at det må gjennomføres en akutt plassering.

Informasjonen danner også grunnlag for et eventuelt vitnemål fra politibetjenten i for eksempel Fylkesnemnda hvis barnet besluttes tvangsplassert. Det vil være useriøst om politibetjenten ikke skal kunne besvare spørsmål fra retten med fakta fra for eksempel prøvesvar og ransaking.

Gravide og personer med ansvaret for mindreårige barn

Alle momentene som er belyst under «Mindreårig» gjør seg også gjeldende hvis det gjelder en gravid rusmisbruker eller personer med ansvar for mindreårige barn, for eksempel foreldre. Hvis politiet ikke kan gjennomføre en rustest (Kroppslig undersøkelse etter Straffeprosesslovens § 157) av en gravid rusmisbruker er det nesten umulig å gi NAV et grunnlag for å vurdere om den gravide skal tvangsplasseres umiddelbart for å beskytte det ufødte barnet.

Tilsvarende kan en slik rustest være avgjørende for at barnevernet skal kunne avgjøre omsorgsevnen til for eksempel foreldre med mindreårige barn.

Bruker eller selger?

Hvis politiet ikke kan stanse og ransake hos en person som åpenbart er påvirket eller besitter narkotika, kan ikke politiet avgjøre om dette er en sak for helse eller straffespetet.

Et eksempel kan være at politiet for eksempel observerer en person som holder litt narkotika i hånden. Personen kan da ha mer narkotika i sekken sin eller på bopel for eksempel uten at politiet har hjemmel til å ransake for å avklare om det er en bruker eller selger man har funnet narkotika på. Ransaking av telefoner, sosiale medier etc. gir også ofte dette svaret. Slike ransakinger avdekker ofte om en person kun har brukt narkotika en gang i fylla på fest, eller har et tungt rusmisbruk.

Dette er informasjon som er svært viktig for barnevernet og NAV, men vil også være viktig for eventuelle «nemder» som skal sikre riktig behandling.

Dette vil også være en del av grunnlaget for å kunne fastslå om en person skal defineres som en «tungt rusavhengig» og for eksempel slippe bøter for besittelse saken.

Narkotikaselgere og organisert kriminalitet

Personer som bruker narkotika skal ikke straffes med fengsel, men politiet er helt avhengig av å kunne pågripe kjøpere av narkotika kortvarig (Minutter til timer) for å hindre bevisforspillelse. Hvis politiet for eksempel stanser en person som kommer ut fra en narkotikaselgers bopel og får bekreftet at personen akkurat har kjøpt narkotika der så må politiet kunne pågripe denne personen kortvarig for å hindre at viktige bevis blir ødelagt ved at for eksempel selgeren varsles.

I forbindelse med ransaker for å avklare om en person er en bruker eller selger er det også jevnlig behov for å pågripe en person kortvarig (Minutter til timer) for å hindre bevisforspillelse. Hvis man for eksempel finner litt narkotika på en person og skal ransake dens bolig vil det ofte ikke være praktisk mulig å gjennomføre dette uten at personen settes på celle i den tiden det tar å gjennomføre ransakingen. Noen ganger kan personen følge med under ransaking, men politiet skal være minst to personer under ransaking og en politipatrulje består som oftest av kun to personer. Hvis patruljen plutselig finner en større mengde narkotika ment for salg, skytevåpen, bevis på overgrep etc. under ransakingen kan hele saken bli ødelagt om den mistenkte allerede vet hva og hvor dette ble funnet før avhøret. Politiet vet selvsagt ikke på forhånd hva man finner under en ransaking.

Det er også viktig at politiet kan pågripe en person kortvarig (Minutter) selv for bruk/besittelse av narkotika slik at man kan sikre en forklaring fra personen etter normale regler for avhør på stedet. Dette både for å få avgjort saken effektivt og for å kunne sikre forklaringen som bevis. Personen kan lett lage avtaler med andre og ødelegge bevis om politiet ikke har mulighet til å sikre slike forklaringer innledningsvis.

Om politiet mister muligheten til å ransake for eksempel mobiltelefonen til en som akkurat har kjøpt narkotika fra en selger, vil man ikke kunne forebygge spredning av narkotika på en effektiv måte. Straffeprosessloven er også der politiet kan hjemle å åpne telefonen med makt gjennom for eksempel fingeravtrykk. Politiet skal jobbe kunnskapsstyrt og hvis man ikke sikrer bevis for hvilke telefonnummer som står bak narkotikaomsetning så kan politiet for eksempel ikke se slikt i sammenheng og fokusere på de mest aktive selgerne.

Rullebladet som forebyggende funksjon

Rullebladet er en viktig del av samfunnets forebyggende innsats. I dag brukes dette for å verne om hvem som får skytevåpen, kan ha risikoutsatte jobber, inneha ulike bevillinger, førerkort mm. Her ønsker vi ikke å følge Portugals eksempel, hvor man feks kan bruke kokain hver dag i 10 år og så likevel være politi, kirurg eller pilot. Hvis man velger å gjøre bruk, besittelse og erverv ulovlig på en annen måte enn i dag, må man finne gode og praktiske løsninger som ivaretar samfunnets behov for forebygging tilsvarende det systemet vi har i dag med vandelsattester etc.

I Portugal fremstår dette å være løst på papiret gjennom at nemdene for eksempel kan inndra muligheten til å eie våpen. Problemet med Portugal modellen er at den utelukkende baserer seg på frivillighet og på det den enkelte selv velger å opplyse. Nemdene var da NNPF besøkte dem i 2017 helt løsrevet fra justis og hadde ikke innsyn i datasystemene for å kunne dobbeltsjekke de opplysninger som eventuelt ble oppgitt av den henviste. Vi la i tillegg merke til hvor omfattende og aggressivt gatesalget var i Portugal når politiet ikke prioriterte dette.

Det er en myte at mindreårige får rullebladet sitt ødelagt av for eksempel bruk og besittelsesaker i Norge i dag. I Politiregisterlovens § 41 står det at selv uttømmende vandel skal være uten anmerkning for personer som var under 18 år på gjerningstidspunktet og som ikke har begått alvorlig eller gjentatte lovbrudd.

NNPF mener at dette ivaretar samfunnets behov for at mindreårige skal få en ny sjanse. Hvis man ønsker at bruk, besittelse og erverv ikke skal komme på rullebladet står man ovenfor en svært vanskelig oppgave for å forebygge at våpenkort etc ikke gis til, samt at utsatte jobber ikke besettes av personer med rusproblemer. Dette vil også kunne få store konsekvenser for politiets adgang til å varsle arbeidsgivere om ansatte med rusproblemer i utsatte arbeidsplasser.

NNPF mener at en god løsning kan være å la reglene for rullebladet stå som i dag og inkludere bruk, besittelse og erverv på vandelsattestene, men at man utarbeider gode rutiner for hvordan en person som kun har EN bruk/besittelse sak på sitt rulleblad kan få fjernet dette ved å bevise til samfunnet at man er reelt rusfri.

Mengden illegale rusmidler som skal falle inn under definisjonen bruk og besittelse

Riksadvokatens rundskriv om narkotika 02/2014 angir i dag grensene mellom besittelse og oppbevaring av narkotika. Grensene er innarbeidet i samtlige politidistrikter og blant andre aktører i straffesakskjeden, herunder domstolen. NNPF er av den oppfatning at grensene i riksadvokatens rundskriv bør videreføres. Det er fullt mulig å tilby personer oppfølging etter en ny modell også når bruddet gjelder straffelovens § 231, for eksempel opp til foreleggsgrensen i saker hvor man ikke mistenker omsetning.

Det er svært viktig at det er en åpning for subjektiv vurdering fra en politijurist. I noen tilfeller utnyttes grensene av selgere. Noen brukere har høyere forbruk enn andre.

Skal misbruk av alkohol omfattes av reformen?

Våre medlemmer melder at alkohol som rusmiddel er det mest utbredte og det som forårsaker mest skade i samfunnet. Det fleste ungdommer prøver alkohol på fest og noen tester da også narkotika. Det første rusmiddelet som våre medlemmer ser at barn og unge eventuelt begynner med på daglig basis er cannabis. Våre medlemmer ser svært få mindreårige som benytter alkohol slik.

Blant voksne blir dette et mer utbredt problem og fordi dette rusmiddelet er lovlig har man få gode tiltak fra politiets side. NNPF stiller seg positiv til at personer som åpenbart misbruker alkohol skal få tilbud om og eventuelt pålegg om hjelp.

En løsning på dette kan være å ta inn en ekstra paragraf i politiloven som gir politimannen anledning til å pålegge en person med åpenbare rusproblemer å møte for helse og sosialvesenet uavhengig av om bruk av det aktuelle rusmiddelet er straffbart i seg selv. Da vil konsekvensen bli at man får et forelegg for ikke å ha etterkommet politiets pålegg om man ikke følger opp. En slik paragraf vil også gjøre det mulig å pålegge en som har fått bistand i forbindelse med overdose å møte for helse- og sosialtjenesten. I de tilfeller hvor pålegget gis til en tungt rusavhengig i slike situasjoner bør et eventuelt brudd ikke følges opp med bøter.

Bruk, besittelse og erverv av dopingmidler til egen bruk

NNPF mener at bruk og besittelse av dopingmidler til egen bruk bør omfattes av en eventuell rusreform. Vi mener at dette bør likestilles med narkotika i det systemet som rusreformutvalget skal anbefale.

Politiet er også når det gjelder dopingmidler i en særstilt rolle sett opp i mot andre samarbeidende instanser. Avdekking og innsyn i et misbruk må gjøres av politiet i form av eksempelvis ransaking

og tvangsmessige urinprøver. Dopingmisbruk skjer oftere alene og er mer knyttet til skam og hemmeligholdelse versus narkotika. Tvangsmidler blir derfor i enda større grad ofte eneste inngangsport for å se helhetsbilde og kunne iverksette hjelpetiltak som eksempelvis henvisning til behandling og varslinger til barnevernet.

Vi vil her vise til håndboken for Anabole-androgene steroider (AAS) fra Nasjonalt kompetansetjeneste for TSB (Tverrfaglig Spesialisert Behandling av ruslidelser) ved Oslo Universitetssykehus¹⁰. I håndboken til OUS beskrives at pasientgruppen er lite villige til å gi helsepersonell innsyn i sitt misbruk eller la seg behandle. Dopingmisbruk gir en rekke fysiske og psykiske bivirkninger der både sentralnervesystem og hormonbalanse påvirker en mange av hjernes funksjoner. Aggressivitet og store humørsvingninger beskrives som vanlige bivirkninger, mens depressiv sinnstilstand og paranoia beskrives som middels vanlige bivirkninger.

Effekten dopingmidler, og spesielt AAS har i kombinasjon med alkohol og andre sentralstimulerende rusmidler er alarmerende og sees ofte i sammenheng til grove voldssaker, der motivet er uklart. Politiet observerer at bruk av dopingmidler ofte identifiseres i saker vedrørende selvdrap og vold. Økt aggresjonen, minsket empati og redusert impuls kontroll finner man også igjen i forarbeidene til lovendringen i 2013 der bruk og besittelse ble gjort straffbart.

NNPFs forslag til ny modell

NNPF mener det er reaksjonene når man blir tatt for bruk og besittelse som utgjøre den virkelige rusreformen og som legger standarden for en human ruspolitikk. Det er her vi virkelig kan fjerne stigma og ansvarliggjøre helsevesenet ved at alle får tilbud om god helsehjelp over hele landet. I dagens lovverk har vi allerede gjennom Riksadvokatens rundskriv gjennomført slike overføringer til helsevesenet for dem under 18 år i flere år. Dette er et system som fungerer i dag og som kan innføres omtrent over natten.

Når det gjelder hvilke tiltak som Helse- og sosialvesenet eventuelt skal kunne tilby/pålegge så viser vi til alle de gode erfaringer som finnes landet rundt med ungdomskontrakter og ruskontrakter i regi av lokalt politi og helsevesen. Det finnes mange gode modeller. Det viktigste for NNPF er at alle får samme tilbud uavhengig av om man bor i Finnmark eller Oslo. Her anbefaler vi å se på modellene «TIUR»¹¹ og «Tidlig ute»¹².

NNPF mener at alle som blir tatt av politiet for bruk, besittelse og erverv bør få tilbud om/pålegges av politiet på stedet til å møte hos fagpersoner fra helse og sosialvesenet for å få kartlagt sin rusbruk innen kort tid. Denne kartleggingen skal bunne ut i en individuell tilpasset behandlingspakke for den enkelte.

Dette vil kreves en elektronisk løsning som gjør at politibetjenten på stedet kan «booke» et oppmøtetidspunkt for den pågrepne slik at dette blir så lite inngripende som mulig i den enkelte persons liv.

Det bør være opp til fagpersonene fra Helse- og sosialvesenet hvilken behandling og hjelp den enkelte skal få. Dette må individuelt tilpasses den enkelte etter en innledende kartleggingssamtale. Både ruskontroll i form av urinprøver kombinert med positiv forsterkning,

¹⁰ https://issuu.com/rolf_ottesen_as/docs/h_ndbok_anabole_androgene_steroide

¹¹ <http://kriminalitetsforebygging.no/dokument/tiur-modellen-i-ringsaker-en-forskningsbasert-evaluering/>

¹² <http://www.tjenestekatalog.no/vis/33439263/Prosjekt%20Tidlig%20Ute.pdf>

motiverende intervju og kognitiv behandling anbefales av for eksempel Helsedirektoratet ¹³. For mindreårige opplever våre medlemmer at dette også er med på å gjenspeile tilliten til foresatte, noe som ikke skal undervurderes.

Innslagspunktet for den første kartleggingssamtalen må være en funksjon som finnes i alle lokalsamfunn, landet rundt. Det er mulig at de under 18 år bør få ett innslagspunkt, for eksempel helsesøster med ekstra kompetanse, og dem over 18 år et annet. Her har konfliktrådene blitt nevnt i tidligere utredninger av samme karakter som denne.

NNPF mener at dette bør gjøres ved å benytte dagens lovverk og utnytte muligheten som ligger i påtaleunntelser. Straffelovens § 29 lister opp det som etter straffelovens definisjon er å anse som straff, for eksempel fengselsstraff. Påtaleunntelser listes opp i § 30 som «Andre strafferettslige reaksjoner». Etter EMK og andre definisjoner vil både påtaleunntelser og mange av tiltakene i Portugal sin modell kunne omfattes av straffebegrepet. Dette mener NNPF ikke er til å unngå i en effektiv modell.

Ved å beholde dagens lovverk vil automatisk rullebladets forebyggende funksjon, samt muligheten til å gi eventuelle bøter til dem som ikke ønsker eller følger opp pålegg om behandling være ivaretatt.

For at forbudet skal ha den normdannende effekten man ønsker bør bøter være en subsidiær sanksjonsmulighet ved manglende behandlingsvilje. De som for eksempel gjennomgår en langvarig behandling og konfronterer de bakenforliggende årsakene til rusbruk vil kunne oppfatte dette som omfattende og inngripende. Denne behandlingen vil kunne få positive effekter for den det gjelder, men også for samfunnet i form av mindre kriminalitet, utgifter og risiko. I et etisk perspektiv blir det da feil om en som ikke ønsker behandling ikke skal møtes med en konsekvent reaksjon. Dette vil kunne bli oppfattet urettferdig og motvirke at den enkelte skal bli motivert for behandling. Bøter er den eneste sanksjon som ikke krever samtykke.

NIDA (National Institute on Drug Abuse) viser i sin forskningsbaserte guide ¹⁴ til at behandling initiert gjennom press fra justisvesenet, for eksempel gjennom betingede reaksjoner som påtaleunntelser, er like, eller mer, effektivt enn utelukkende frivillige henvisninger. Et slikt press kan føre til høyere oppmøtefrekvens og at man forblir i behandling lenger. For mindreårige, rekreasjonsbrukere og dem som ikke har utviklet et tungt rusmisbruk blir dette sentralt. Frivillig helsehjelp har man allerede tilbud om i dag.

Tungt rusavhengige bør ikke få bøter, men kun tilbud om hjelp. En god definisjon av hvem som skal omfattes av dette blir viktig. Dagens lovverk gir allerede en mulighet til å avgjøre saker uten bøter i form av påtaleunntelser uten vilkår.

Denne videreføringen og forsterkningen av samfunnets alternative straffereaksjoner bør også følges opp med en ekstra paragraf i politiloven som gir politibetjenter anledning til å pålegge en person med åpenbare rusproblemer å møte for helse og sosialvesenet uavhengig av om bruk av det aktuelle rusmiddelet er straffbart i seg selv.

Våre medlemmer som jobber med barn og unge melder at mange foreldre ønsker tilgang på til frivillige ruskontrakter til barn de er bekymret for. Det bør i en ny ordning legges til rette for at man

¹³ [https://helsedirektoratet.no/retningslinjer/behandling-og-rehabilitering-av-rusmiddelproblemer-og-avhengighet/seksjon?Tittel=terapeutiske-tilnerminger-i-rusbehandling-9262#urinpr%C3%B8ver-og-andre-biologiske-mark%C3%B8rer-\(rusbehandling\)anbefaling](https://helsedirektoratet.no/retningslinjer/behandling-og-rehabilitering-av-rusmiddelproblemer-og-avhengighet/seksjon?Tittel=terapeutiske-tilnerminger-i-rusbehandling-9262#urinpr%C3%B8ver-og-andre-biologiske-mark%C3%B8rer-(rusbehandling)anbefaling)

¹⁴ <https://www.drugabuse.gov/publications/principles-drug-abuse-treatment-criminal-justice-populations/legally-mandated-treatment-effective>

kommer inn under en frivillig ordning før man eventuelt blir avdekket av politiet igjennom en straffesak. På den måten har politi, utekontakter osv. et fast innslagspunkt man kan henvise til.

Man står da med tre mulige «innganger» til en ny modell:

1. Man ønsker hjelp frivillig og kan henvises av for eksempel forebyggende politi og andre til et fast innslagspunkt.
2. Man henvises igjennom en påtaleunntatelse med vilkår som en reaksjon på en straffesak.
3. Man pålegges å møte av en politibetjent etter politiloven uavhengig av om rusmiddelet det gjelder er oppført på narkotikalistene.

Andre generelle betraktninger

- Bruk av narkotika har en allmennfarlig slagside. NNPF er opptatt av at allmennheten ikke får dårligere vern etter reformen. Varsel til barnevern må fortsatt sendes. Varsling til arbeidsgiver (der mistenkte har et ansvarlig yrke) må fremdeles vurderes, og vurderingen av skikkethet i trafikken og i behandling av våpensøknader må ikke svekkes.
- Hva skal man gjøre i en eventuell ny modell når en person anmeldes for besittelse av narkotika og flere andre straffesaker samtidig? Eventuelt at personen har mange uoppgjorte saker som venter på straffeforfølgning? Dette er et tema som rusreformutvalget bør ta stilling til.

NNPF registrerer at flere påstår at en rusreform slik den er skissert vil frigjøre politiets ressurser. Dette medfører ikke riktighet. Politiet sin oppgave vil i liten grad endre seg. Det er svært sannsynlig at en slik rusreform vil medføre noe merarbeid for politiet i forbindelse med overføring av saker til helse- og sosialvesenet. Dette er etter NNPF sitt syn verd ekstraarbeidet hvis man sikre god helsehjelp til dem som har behov for det og forebygge at flere får større problemer fra rusmisbruk.

- Rusreformen må ta hensyn til, og samkjøre sine tiltak med barnevernet, NAV, politiet og andre aktører i samfunnets samlede forebyggende tiltak. I Norge koordineres det forebyggende arbeidet gjennom SLT modellen. Man kan se for seg eksempler der helsevesenet igjennom sin behandling avdekker at rusbruken til en mindreårig øker eller blir mer alvorlig. Den informasjonen er det vitalt at deles med andre problemeiere som for eksempel barnevernet.
- Salg/Omsetning/Produksjon/Innførsel vil alltid straffes etter Straffeloven. Mengden og omstendighetene avgjør straffeutmålingen. Om en tungt rusavhengig blir tatt for salg for å finansiere eget forbruk eksisterer det i dag gode alternativ til ubetinget fengsel. For eksempel Narkotikaprogram med domstolskontroll. Blir man tatt for salg av narkotika utelukkende for økonomisk profitt bør dette straffes strengt med ubetinget fengsel som i dag.

Avslutning

I mandatet til rusreformutvalget står det at man skal synliggjøre hvordan en rusreform kan gjennomføres uten økte bevilgninger. NNPF blir litt skeptisk til denne formuleringen. Vi ønsker ikke en symbolreform som ikke får reel betydning. I Portugal ble det iverksatt 13 tiltak, hvorav avkriminalisering var ett av disse. Forskere mener at det ikke kan konkluderes med hvor mye av eventuelle positive resultat som kan tilskrives avkriminaliseringen i Portugal. De andre tiltakene kostet milliarder av kroner, slik at her var det ingen symbolreform. Vi snakker om nye behandlingsplasser, boliger osv. NNPF mener at det aller viktigste er at samfunnet bruker nok penger på riktige tiltak som behandling, rehabilitering av LAR pasienter, oppfølging av

rusavhengige under soning, ettervern etter soning osv. Det er svært viktig at reformutvalget erkjenner at mange av tiltakene ikke kan settes i verk uten tilleggsbevillinger.

Vi håper rusreformen blir en helhetlig plan som fokuserer på forebygging før barn og unge startet med rus, hvordan samfunnet skal møte dem som starter med rus og hvordan vi skal hjelpe tungt rusavhengige ut av et liv i rus. Samtidig må samfunnet, noen ganger på bekostning av den enkeltes frihet, sette grenser som forebygger rusrelaterte skader. Denne balansen blir etter vårt skjønn en hovedutfordring i rusreformutvalgets arbeid.

NNPF stiller seg svært positiv til intensjonen bak det mandatet rusreformutvalget har fått fra regjeringen. Vi ønsker å bidra slik at en slik reform kan gjennomføres slik at samfunnets forebyggende innsats mot rusproblemer styrkes. Blant våre rundt 3500 medlemmer har vi svært mange nøkkelpersoner med høy kompetanse og erfaring. Disse står til deres disposisjon hvis dere ønsker å drøfte eller utdype enkelte emner videre.

Mvh,
Jan Erik Bresil
Styreleder
Norsk Narkotikapolitiforening